

Mitmuse omastav luubi all

Argo Mund

Kas kokku või lahku?

Eesti keele instituudi keelenõuandesse helistajatel on vahel mure, kas kirjutada nimisõna mitmuse omastava käände vorm ja sellele järgnev nimisõna kokku või lahku. Üldjuhul on õige **lahkukirjutus**, nt *elamuste linn, hiirte pidamine, hoonete ehitus, kõnede ühendamine, harulduste kogu, puhkuste aeg, pühade aeg, tüdrukute bänd, teaduste akadeemia, varguste laine, küünte ümbrus, teenuste osakond, veoste osakond, vigade parandus, õpetajate päev, teadmiste päev; kuldkalade õnnetus, televiisorialuste valmistamine, vandemeeste pink, juuksuritarvete komplekt, sisehaiguste kliinik, teenetemärkide seadus, tootenäidiste kampaania, päevauudiste plokk; laste mänguväljak, meeste päevasärgid, naiste poolsaapad.*

Kui mitmuse omastava ja nimisõna ühend märgib liiki, on tarvis see **kokku** kirjutada. Suured liitsõnasarjad on eesti keeles niisuguste kahesilbiliste osistega nagu *laste-, naiste-, meeste-, noorte- ja poiste-*, nt

- *lastepere, lastevägi, lasteajakiri, lastearst, lastehaigla, lasteasutus, lastebassein, lasteetendus, lastekeel, lastekirjandus, lasteraamat, lastekliinik, lasteosakond, lastekodu, lastekoor, lasteorganisatsioon, lastemantel, lasterõivad, lastesaapad;*
- *naistepere, naistevägi, naisteajakiri, naistearst, naistenõuandla, naistehaigus, naistajuksur, naistemood, naisteriided, naistekübarad, naistemantel, naistekingad, naistesaa­pad, naistepesu, naisterätsep, naistesau­n, naistevangla;*

- *meestepere, meestesumm, meestekamp, meestikari, meesteosakond, meesteriided, meesterõivad, meestesokid, meestesärk, meestekampsun, meestejalatsid, meestekingad, meestejutt, meestejuuksur, meestelaul, meestetants, meestesaun;*
- *noortejuh, noortehotell, noortekeskus, noortekoda, noortemaja, noortetuba, noortekohvik, noorteliider, noortemeister, noortenoostaja, noortetöö, noortetöötaja, noorteorkester, noorterekord, noortesaade, noortetreener, noorteõhtu, noorteüritus;*
- *poistejõuk, poistekamp, poistesumm, poistevägi, poistekoor, poistelaul.*

Kui liigitähendust pole, peame sõnad jätma **lahku**, vrd

*Noortemaja on tegutsenud linnas juba kümmekond aastat.
– Äsja abiellunud Erik ja Kersti ostsid linna äärde elamukrundi.
Noorte maja kerkib silmanähtava kiirusega.*

Kahesilbilise täiendosaga on ja kokku kirjutatakse ka sõnad *maadeuurija, maadevallutaja, nõudepesija, nõudepesu, nõude-riiul, käterätik, kätetöö, häälteenamus, keeltekool, kiirtepärg, meeltesegadus.*

Kolmesilbilise ja pikema mitmuse omastavaga liitsõnade näiteid on *hingedeaaeg, hingedekuu, hingedepäev, pühadekaart, rahvastepall, teadetetahvel, teenetemärk, vanadekodu, võõraste-maja, saadikutekoda, kohtunikekogu.*

Kas ainsus või mitmus?

Mõnikord tuleb küsijaile meelde tuletada ühte eesti keele tähtsat seika: liitsõnades suudab ainsuslik täiendosa väljendada mitmuslikku sisu (nagu sõnades *raamaturiiul* ja *tikutoos*).¹ Seetõttu on loomulikud niisugused asendused nagu *ehetekunstnik* → *ehetekunstnik*, *huultepalsam* → *huulepalsam*, *kodanikeühendus* → *kodanikuiühendus*, *kodanikeühiskond* → *kodanikuiühiskond*, *lastehoidja* → *lapsehoidja*, *lastevanker* → *lapsevanker*, *pükste-press* → *püksipress*, *riiehooid* → *riidehooid*, *suhetekorraldus* → *suhetekorraldus* (inglise *public relations*, PR), *teemadeplokk* → *teemaplokk*, *juustepikendus* → *juuksepikeendus*, *juustehooldus* → *juuksehooldus*, *juustelõikus* → *juukselõikus*, *juustevärv* → *juuksevärv*, *juustejuurtest juusteotsteni* → *juuksejuurtest juukseotsteni*, *külalisteraamat* → *külalisraamat* (viimases *s*-liitumine); *juustehooldussari* → *juuksehooldussari*, *toiduainetetööstus* → *toiduainetetööstus*, *võõrkeelteoskus* → *võõrkeeleoskus*.

Muudest ühenditest rohkem küsitakse *lapsevanemate* või *lastevanemate* kohta. Keelenõuandjad soovivad öelda eelkõige ühe lapse vanemate puhul *lapsevanemad*, kui lapsi on rohkem, sobib *lastevanemad*. Õpetajad võivad korraldada *lastevanemate* koosolekuid, aga arenguestlustele kutsuda *lapsevanemad*.

Ka sõnaühendi asemele võib teha liitsõna, mille täiendosa on ainsuse omastavas, nt *osakondade juhatajad* → *osakonnajuhatajad*, *korterite hinnad* → *korterihinnad*, *kursuste valik* → *kursusevalik*, *kütuste hinnad* → *kütusehinnad*, *lepingute grupp* → *lepingurühm*, *loomingute koda* → *loomingukoda* (või *loomekoda*), *materjalide ladu* → *materjaliladu*, *märkmete raamat* → *märkmeraamat*, *sukkade osakond* → *sukaosakond*, *tarbijate ühendus* → *tarbijaiühendus*, *toodete valik* → *tootevalik*, *tunnete*

¹ Vt ka T. Erelt, Keelenõuanne Tallinnas. Sõna ja tema kuju (2). – Keel ja Kirjandus 1976, nr 12, lk 720.

väljendus → *tundeväljendus*, *hobuste kindlustus* → *hobusekindlustus*; *bussipiletite hinnad* → *bussipiletihinnad*, *köögiviljade segu* → *köögiviljasegu*, *ravimtaimede tee* → *ravimtaimete*, *väärtpaberite turg* → *väärtpaberiturg*. Vahel sobib s-liitumine: *nõupidamiste ruum* → *nõupidamisruum*.

Kõik eelmised näited olid nimisõnade kohta. Keelenõupäevikutes on registreeritud niisuguseidki liitumeid, kus põhiosa on omadussõna: *vitamiiniderikas* → *vitamiinirikas*, *kiudaineterikas* → *kiudainerikas*, *kordaminekuterohke* → *kordaminekurohke*, *säilitusainetevaba* → *säilitusainevaba*; (s-liitumisega) *valitsusteväline* → *valitsusväline*, *haigustepuhune* → *haiguspuhune*.

Hulga ühendite puhul jääb keeletarvitaja otsustada, kas talle sobib rohkem ainsus või mitmus, nt *teedeehitus* = *teeehitus*, *teedeehitaja* = *teeehitaja*, *teedeinsener* = *teeinsener*, *teedemajandus* = *teemajandus*, *teedemasin* = *teemasin*, *teedevõrk* = *teevõrk*; *ekspertide rühm* = *eksperdirühm*, *hoonete rühm* = *hoonerühm*, *saadikute rühm* = *saadikurühm*, *hoonete kompleks* = *hoonekompleks*, *töödejuhataja* = *tööjuhataja*, *ärisuhete juht* = *ärisuhtejuht*.

Oma Keel 2004, nr 2